

Kolektyvinio bulgarų ir lietuvių tapatumo bruožai: lyginamoji studentų požiūrio analizė

DALIA SENVAITYTĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, K. Donelaičio 52, LT-44248 Kaunas

El. paštas: d.senvaityte@hmf.vdu.lt

Straipsnyje, remiantis 2010 m. atlikto empirinio tyrimo duomenimis, aptariami kolektyvinio (tautinio, kultūrinio ir religinio) bulgarų ir lietuvių tapatumo bruožai, jų raiška tarp studentų. Atskleidžiami svarbiausi išryškėję bulgarų ir lietuvių tapatumo konstravimo bei raiškos panašumai ir skirtumai.

Raktažodžiai: bulgarai, kolektyvinis tapatumas, lietuviai, religingumas

---

IVADAS

Bulgarija, kaip ir Lietuva, yra sąlyginai nauja Europos Sąjungos šalis. Lietuva yra ES narė nuo 2004 m. gegužės 1 d., Bulgarija – nuo 2007 m. sausio 1-osios. Nuo 2004 m. abi šios šalys yra ir NATO narės. Be to, abiejų šalių istorija kelis dešimtmečius taip pat buvo panaši. Lietuva 1940 m. ir nuo 1944 m. iki 1990 m. buvo okupuota Sovietų Sąjungos. Bulgarija, nors formaliai ir nebuvo viena iš penkiolikos Sovietų Sąjungos respublikų, tačiau po jos „išvadavimo“ 1944 m. pateko į itin stiprią (bene didžiausią iš vadinamojo komunistinio bloko šalių) Sovietų Sąjungos įtakos zoną, iš kurios pradėjo vaduotis tik iširus Sovietų Sąjungai (1). Lietuvos ir Bulgarijos istorijos paralelės vienos ir kitos šalies istorinėje atmintyje matomos ir kalbant apie daug senesnius laikus nei XX amžius. Abi valstybės didžiuojasi savo sena didinga istorija, senomis valstybingumo tradicijomis, yra patyrusios ne vieną valstybingumo praradimą ir atgavimą.

Šalys sąlyginai panašios ir tuo, kad abi yra nedidelės valstybės, turinčios negausų gyventojų skaičių. Lietuvos Respublikos plotas yra 65,3 tūkstančiai km², gyventojų skaičius, Statistikos departamento duomenimis, 2009 m. šiek tiek viršijo 3 mln. 300 tūkstančių žmonių. Bulgarija, būdama nedidelė Europos valstybė, savo plotu (maždaug 111 tūkstančių km²) beveik dvigubai yra didesnė už Lietuvos teritoriją. Gyventojų Bulgarijoje taip pat yra dvigubai daugiau nei Lietuvoje – šiek tiek daugiau nei 7 mln. (2). Etniniu atžvilgiu abi šalys gana homogeniškos: maždaug 84 % Lietuvos gyventojų sudaro lietuviai, 6,1 % – lenkai, 4,9 % – rusai, atitinkamai

- (1) Panaši XX a. antrosios pusės istorija būdinga praktiškai visoms vadinamosioms „Rytų Europos“ šalims. Šių šalių padėtis Europoje panaši ne tik savo istorija, bet ir tam tikru specifiniu santykiu su likusiąja „Europa“.
- (2) 2010 m. „The World Factbook“ duomenimis, pagal plotą Bulgarija yra 104 šalis pasaulyje, pagal gyventojų skaičių – 98; Lietuva pagal plotą – 122, pagal gyventojų skaičių – 130 (prieiga per internetą: <https://www.cia.gov/index.html>).

maždaug 84 % Bulgarijos gyventojų sudaro bulgarai, 9,4 % – turkai, 4,7 % – čigonai (romai) (3).

Minėtos aplinkybės paskatino panagrinėti bulgarų kolektyvinę identitetą ir palyginti ją su Lietuvos gyventojų kolektyvinio tapatumo (tautinio, kultūrinio, religinio) konstravimo ypatumais, išsiaiškinti pagrindinius šalių gyventojų kolektyvinio identiteto konstravimo bei raiškos panašumus ir skirtumus.

Tiek bulgarų, tiek lietuvių kolektyvinis identitetas, kaip socialinis konstruktas, buvo ir yra kintantis ir priklauso nuo skirtingų istorinių aplinkybių. Bulgarų kolektyvinis tapatumas visų pirma formavosi pabrėžiant bulgarų unikalumą jų artimiausių kaimynų – turkų ir graikų – atžvilgiu, su kuriais santykiai neretai buvo probleminiai (4). Atitinkamam lietuvių kolektyviniam tapatumui formuotis didžiausią įtaką turėjo santykiai su lenkais.

Šio straipsnio objektas – kolektyvinis bulgarų ir lietuvių tapatumas. Tyrimo tikslas – atskleisti bulgarų studentų kolektyvinio (tautinio, religinio ir kultūrinio) tapatumo ypatumus ir palyginti juos su lietuvių studentų analoginio tapatumo ypatumais. Visų pirma nagrinėjamas tautinis tapatumas, tačiau, kadangi jis glaudžiai susijęs su kultūriniu ir religiniu tapatumu, į tautinio tapatumo tyrimo lauką įtraukiama ir kultūrinio bei religinio tapatumo analizė.

Tyrimo tikslas sąlygojo ir tam tikrus darbo uždavinius: remiantis teorine bulgarų kolektyvinio identiteto specifikos analize, parengti klausimyną ir apklausti bulgarų studentus; gautus rezultatus palyginti su atitinkamos lietuvių studentų apklausos rezultatais; išryškinti pagrindinius bulgarų ir lietuvių studentų kolektyvinio identiteto panašumus ir skirtumus. Tyrimo metodai – anketinė apklausa bei lyginamoji rezultatų analizė.

Tapatumas (tiek tautinis, tiek kultūrinis ar religinis) laikomas kintančiu socialiniu kultūriniu konstruktą, priklausančiu nuo transakcijų su „kitų“ tapatumų žmonėmis, jo šaknys – istorinės. Straipsnyje tautiškumas suprantamas kaip kolektyvinis tapatumas, besiremiantis tariamos bendros kilmės, giminytės suvokimu, kultūrinėmis ir kt. charakteristikomis. *Kolektyvinio identiteto* (tapatumo) sąvoka vartojama šalia (ar vietoje) labiau paplitusių etninio / nacionalinio / tautinio bei kultūrinio ir religinio identiteto (tapatumo) sąvokų ir jas apima. Atitinkamai sinonimiškomis laikomos tautos ir nacijos, tautinio tapatumo (identiteto) ir nacionalinio tapatumo (identiteto) sąvokos.

Bulgarų ir lietuvių kolektyvinio tapatumo pobūdis, be abejo, ne kartą yra sulaukęs tyrėjų dėmesio, tačiau bendras bulgarų ir lietuvių tapatumas niekada nebuvo lygintas tarpusavyje (5). Šis darbas išsiskiria tuo, kad tyrime pirmą kartą lyginamas bulgarų ir lietuvių kolektyvinis tapatumas, tapatumo konstravimo aplinkybės, jo raiška.

(3) 2010 m. „The World Factbook“ duomenys (prieiga per internetą: <https://www.cia.gov/index.html>).

(4) Ortodoksinė bulgarų religija buvo pagrindinis veiksnys, formuojantis tautinį bulgarų identitetą ir atskiriantis juos nuo turkų (musulmonų). Slaviška Kirilo ir Metodijaus abėcėlė, pritaikyta krikščioniškoje bažnyčioje, skyrė slavų kalba kalbančius bulgarus nuo ortodoksų graikų. XIX a. Bulgarijoje kilusios stiprios panslavininės idėjos pabrėžė bulgarų slaviškumą, jų artimumą kitiems slavams – taigi skatino priešintis Osmanų valdymui. Bulgarijai išsivadavus iš turkų įtakos, o regione sustiprėjus kitų slavų, serbų ir rusų, įtakai, šios idėjos susvyravo. XX a. antroje pusėje Sovietų Rusijai įtraukus Bulgariją į savo įtakos zoną, toliau oficialiai buvo itin pabrėžiama slaviška bulgarų kilmė. Ir nors bulgarai buvo dėkingi rusams už jų pagalbą atgaunant Bulgarijos nepriklausomybę XIX a. pabaigoje, sovietiniu laikotarpiu, ieškant bulgarų tautinio unikalumo, atsižvelgta į senąją istoriją, bulgarų kilmė dažnai sieta su senaisiais trakais arba (dar dažniau) su protobulgarais, tiurkų gentimi, įkūrusia pirmą Bulgarijos valstybę.

(5) Išimtį sudaro tik tam tikri atskirų bulgarų ir lietuvių kultūrų elementų palyginimai, kuriuos sąlyginai galima susieti ir su tapatumo palyginimais (žr. *Balkan and Baltic States in United Europe: Histories, Religions, and Cultures*. Sofia: Paradigma, 2010 ir kt.). Būta ir bandymų gretinti bulgarų ir lietuvių etnogenezę. Pasitelkdamas folkloro ir etnokultūrinius duomenis šią teoriją XX a. pradžioje įrodinėjo Jonas Basanavičius [1] ir kt.

TYRIMO APIBŪDINIMAS

Konstruojant žvalgomojo tyrimo klausimyną, stengtasi apimti svarbiausius tautinį, religinį ir kultūrinį identitetą nusakančius indikatorius (atsižvelgiant į literatūroje pateiktus šių šalių gyventojų kolektyvinio identiteto konstravimo elementus). Pasitelkus žvalgomąjį pusiau struktūruotą klausimyną (anglų kalba), sudarytą iš 10 prasminių klausimų blokų (klasterių), bandyta apžvelgti dabartinį Bulgarijos akademinio jaunimo identitetą, pagrindinius jo kaitos ypatumus (6).

Be abejo, kyla nemažai sunkumų, kai apie tapatumą reikia spręsti iš žmonių nuomonių, nes jas lemia daugelis veiksnių. Nesiremta tradicine sociologine apklausa, kuri lengviausiai (tačiau ir mažiausiai patikimai) padėtų sužinoti kolektyvinės sąmonės parametrus. Pasirinktas kokybinis tyrimo būdas leidžia nuodugniau sužinoti respondentų motyvaciją, argumentaciją tam tikrais klausimais, pateikia tyrėjui išsamesnį analizuojamo klausimo vaizdą.

Dauguma pateiktų klausimų buvo atviri, prie kai kurių buvo išvardyti galimų atsakymų variantai. Drauge (visų pirma nagrinėjant realų respondentų religingumą) buvo įtrauktas ir psichometrinis tyrimas, kurio rezultatai leidžia „išskleisti“ socialinę elgseną ir gauti dar tikslesnį respondento nuomonės vaizdą. Šios metodologijos reikšmė itin svarbi tada, kai respondento abstraktūs teiginiai / atsakymai nesutampa su jo realios elgsenos modeliais. Pavyzdžiui, nurodęs, kad yra krikščionis, psichometrinio tyrimo metu atskleidžiama, kad realybėje respondentas nesivadovauja krikščioniško elgesio principais.

Pirmas klausimų blokas buvo skirtas bendriausiai su respondentais susijusiai informacijai gauti (buvo prašoma nurodyti gimimo metus, lytį, užsiėmimą, tačiau neprašyta pateikti išsamesnės asmeninės informacijos). Tolesnės klausimyno dalys sukonstruotos taip, kad apimtų populiariausius kolektyvinio bulgarų identiteto elementus.

Antroje klausimyno dalyje studentų buvo prašoma atsakyti, ar jie yra bulgarai, ir paaiškinti savo teiginį; taip pat prašyta nurodyti gimtąją kalbą ir etninę kilmę. Trečioje klausimyno dalyje domėtasi bulgarų etniniu išskirtinumu: kas išskiria bulgarus iš kitų tautų, kokie bruožai yra būdingi bulgarams, kokie yra išskirtiniai bulgarų kultūros ypatumai, kas laikytina Bulgarijos simboliu. Panašaus tikslo siekta ir septintu klausimų bloku: studentų klausta apie populiariausias bulgarų šventes, tradicinės bulgarų kultūros (folkloro) ypatumus bei svarbiausius šalies istorinius įvykius. Su kultūrinio bulgarų tapatumu sietinas ir devintas klausimyno blokas, kuris buvo skirtas išsiaiškinti, kokias bendras bulgarams šventes dažniausiai švenčia studentai (7).

Šeštu klausimyno bloku siekta išsiaiškinti bulgarų studentų požiūrį į kitas tautas, daugiausia dėmesio skiriant jų artimiausiems kaimynams (turkams, graikams, rumunams, serbams, makedonams) bei vienai gausiausių Bulgarijos etninių mažumų – čigonams (8). Tokie klausimai į klausimyną buvo įtraukti remiantis prielaida, kad etninis tapatumas labai priklauso nuo kolektyvinio skirtumo tarp „mes“ (šiuo atveju – bulgarų) ir „kiti“ (šiuo atveju – ne bulgarų). Specialiai domėtasi ir bulgarų studentų požiūriu į rusus (są-

(6) Tiriant bulgarų kolektyvinį identitetą, Bulgarijoje buvo atlikti ir keturi išsamūs interviu su gerai informuotais pateikėjais, bulgarų kultūros specialistais, kurie padėjo geriau suprasti tam tikrus bulgarų etninio, kultūrinio bei religinio identiteto ypatumus.

(7) Švenčių sąrašas buvo sudarytas pagal internete pateiktas populiariausias bulgarų šventes.

(8) Bulgarų identitetui labai svarbus lyginimasis su čigonais [8, 93]. Žodžiai ir frazės „čigoniškas“, „čigono darbas“ reiškia „blogai padaryti, sujaukti, sugadinti“. Masių sąmonėje čigonai nesuvokiami kaip reali mažuma, kaip kad kitos etninės bendruomenės šalyje, jie laikomi kitokiais, žemesniais, prastesniais, nevisaverčiais, kurie negali prilygti daugumai [9, 20].

lygotu bulgarų ir rusų tarpusavio kontaktų, susiklosčiusių dėl specifinių istorinių sąlygų) bei lietuvius (dėl atliekamo bendro lyginamojo bulgarų ir lietuvių kolektyvinio tapatumo tyrimo specifikos). Specifinėms bulgarų žinioms apie lietuvių kultūrą išsiaiškinti buvo skirtas ir aštuntas klausimų blokas: domėtasi, ką bulgarų studentai laiko būdingiausiais lietuvių kultūros dalykais, ar žino, kokia religija vyrauja Lietuvoje.

Ketvirta, penkta bei dešimta klausimyno dalys buvo skirtos išsiaiškinti bulgarų studentų požiūrį į krikščionybės santykį su bulgarų etniniu identitetu bei analizuoti bendrą jų religingumą. Šie klausimai į klausimyną įtraukti todėl, kad, kaip minėta, religijos vaidmuo kolektyvinio identiteto formavimosi procesuose Balkanuose buvo gal net svarbesnis nei kalba ar etninė kilmė: tautinių valstybių sukūrimas, pradedant XIX a. pradžia, Balkanuose visų pirma buvo bandymai atkurti ikiosmaniškas krikščioniškas valstybes. Religinio tapatumo samprata tyrime grindžiama bendrąja tapatumo koncepcija, akcentuojančia emocinį individo tapatinimąsi su konkrečiu objektu (šiuo atveju religija). Skiriami du religinio tapatumo lygmenys – formalusis (išorinis) ir realusis (vidinis). Klausimyne domėtasi tiek formaliais, tiek realiais bulgarų studentų religingumo rodikliais.

Ketvirtu klausimų bloku siekta išsiaiškinti formalų studentų religingumą: prašyta nurodyti savo konfesinę priklausomybę, klausta, ar tikras bulgaras turi būti krikščionis ortodoksas, domėtasi, kiek svarbi religija respondentų gyvenime, kokiomis progomis jie eina į cerkvę. Penkta klausimyno dalis turėjo atskleisti respondentų vidinio religingumo laipsnį. Tiriant realų religingumą į autorės klausimyną kaip sudedamoji dalis buvo įtrauktas psichometrinis Duke'o universiteto religijos indekso klausimynas (DUREL), sudarytas iš penkių religingumą vertinančių kriterijų. Tam tikras vidines studentų nuostatas religijos atžvilgiu turėjo atskleisti ir devinta klausimyno dalis (susijusi su šventėmis), kurioje prašoma nurodyti, kokių švenčių metu respondentai lankosi cerkvėse, ir dešimta klausimyno dalis, kurioje domėtasi studentų tikėjimu tam tikrais fenomenais (pvz., pomirtiniu gyvenimu) bei jų nuostatomis tam tikrų dalykų, vienaip ar kitaip susijusių su religija, atžvilgiu (pvz., požiūriu į eutanaziją, abortus ir kt.).

Naudojant parengtą klausimyną, 2010 m. spalio mėnesį Bulgarijos Sofijos ir Plovdivo universitetuose buvo apklausta po 50 pirmo kurso studentų. Šie studentai pasirinkti siekiant, kad jų atsakymus mažiau paveiktų studijų metu įgaunamos žinios.

Rezultatų apžvalgai atsirinkti 86 klausimynai. Tiesa, pažymėtina, kad ne visi studentai atsakė į visus klausimynuose buvusius klausimus. Nepaisant to, analizuojant studentų atsakymus, nagrinėjami visi (pilnai ir nepilnai atsakyti) klausimynai. Be abejo, tai gali sąlygoti tam tikrą procentinės išraiškos paklaidą (procentai skaičiuoti nuo 86 anketų, bet ne nuo konkrečių klausimų vienaip ar kitaip atsakiusių studentų skaičiaus), tačiau darbo autorė ir nesiekė išsiaiškinti tikslių procentų, o domėjosi iš atsakymų ryškėjančiomis bendromis kolektyvinio identiteto konstravimo tendencijomis, analizavo, kaip žvalgomojo tyrimo rezultatus būtų galima panaudoti konstruojant išsamesnį būsimą bulgarų kolektyvinio identiteto tyrimą.

Beje, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad klausimai respondentams buvo pateikti anglų kalba, todėl bulgarų studentams dėl kalbos barjero galėjo būti problemiška atsakyti į tam tikrus klausimus.

Norint palyginti bulgarų ir lietuvių studentų kolektyvinio identiteto ypatumus, atitinkamas klausimynas (taip pat anglų kalba) buvo pateiktas ir 50-iai lietuvių studentų (taip pat pirmakursiams), studijuojantiems Kaune. Tiesa, klausimynas buvo pertvarkytas taip, kad atitinkamais klausimais buvo klausiama ne apie bulgarų, bet apie lietuvių kultūrą, religiją,

šventes, požiūrį į kaimynines tautas ir pan. Klausimai bulgarų studentams apie lietuvius ir lietuvių kultūrą lietuvių studentams buvo performuoti į klausimus apie bulgarus ir bulgarų kultūrą.

Tyrimo rezultatai darbe pateikiami procentais arba tiesiog nurodomos bendros išryškėjusios tendencijos. Be abejo, atliktas nedidelis žvalgomasis tyrimas toli gražu ne-reprezentuoja visų bulgarų ar lietuvių kolektyvinio identiteto konstravimo ypatumų, neleidžia daryti apibendrinančių išvadų, tačiau padeda išvelgti tam tikrus identiteto konstravimo ir kaitos procesus. Tikimasi, kad šis žvalgomasis tyrimas padės parengti tobulesnį, kokybiškesnį klausimyną, atskleidžiantį socialinę elgseną ir papildytą tinkamais indikatoriais.

TYRIMO REZULTATŲ APŽVALGA

Žvalgomojo tyrimo metu buvo apklausta 100 bulgarų studentų, gimusių 1985–1992 metais (didžioji dalis – 1991 m.), iš jų 63 % merginų, 37 % vaikinių. Visi apklaustieji identifikavo save kaip bulgarus, bulgarų kalbą nurodė kaip gimtąją kalbą, abu tėvus – esant bulgarų kilmės (9). Kaip minėta, buvo apklausta 50 lietuvių studentų, gimusių 1988–1992 m. (dauguma taip pat 1991 m.), iš jų 50 % merginų, 50 % vaikinių. Visi jie įvardijo save kaip lietuvius, lietuvių kalbą nurodė kaip gimtąją kalbą, abu tėvus taip pat teigė esant lietuviams (10).

Savo identifikaciją su bulgarais bulgarų studentai pirmiausia grindė tuo, kad jie gimė ir gyvena Bulgarijoje (31 %), kad jų tėvai bulgarai (17 %), kad jie kalba bulgarų kalba (16 %), išpažįsta bulgarų ortodoksų religiją (12 %). Tokius pačius dalykus (tiesa, visų pirma kalbą) nurodė ir aiškindami, kuo bulgarai skiriasi nuo kitų tautų atstovų. Kaip pagrindines bulgarų ypatybes įvardijo svetingumą, mielumą ir gražią išvaizdą, ne vienas respondentas taip pat minėjo draugiškumą bei aistringumą (11).

Savo identifikaciją lietuvių studentai grindė tuo, kad gimė ir gyvena Lietuvoje (44 %), kalba lietuvių kalba (18 %), jų tėvai – lietuviai (18 %), užaugo lietuviškų tradicijų aplinkoje (10 %). Aiškindami, kaip atskirti lietuvius nuo kitų tautų atstovų, lietuvių studentai dažniausiai minėjo lietuvių kalbą (34 %), nurodė ir meilę krepšiniui (6 %), XX a. tapusių svarbia lietuvių kolektyvinio tapatumo dalimi. Būdingiausiomis lietuvių autoportreto savybėmis studentai nurodė drovumą (14 %), darbštumą (10 %), draugiškumą (6 %) ir grožį (6 %) (12).

Taigi pagrindinis požymis, nulėmęs tiek bulgarų, tiek lietuvių tautinį tapatumą, yra jų gyvenamoji šalis. Labai svarbus kriterijus yra ir tėvų etninė priklausomybė bei gimtoji

(9) Išskyrus vieną respondentą, kuris nurodė, kad yra bulgaras, jo gimtoji kalba bulgarų, tačiau iš tėvų tik vienas yra bulgaras.

(10) Analogiškas buvo ir vieno lietuvio studento atvejis.

(11) M. Elchinovos (5, 47) rezultatų duomenimis, studentai apibūdino bulgarus kaip labai išsilavinusius, temperamentingus, besimėgaujancius gyvenimu, ambicingus, tačiau materialius, savimylas, nepunktualius.

(12) Pažymėtina, kad šio tyrimo rezultatai ženkliai skiriasi nuo atitinkamų ankstesnių tyrimų rezultatų, autorės atliktų tarp lietuvių studentų 2001–2002 bei 2005 metais [11, 12]. Anksčiau respondentai dažniausiai minėdavo lietuvių pavydumą, uždarumą ir darbštumą. Tokius respondentų atsakymų pokyčius galima interpretuoti įvairiai. Gali būti, kad lietuvių autoportretas tarp akademinio jaunimo palaipsniui gerėja. Kitas galimas aiškinimas gali būti ir toks, kad šio tyrimo metu studentai nujautė, kad jų rezultatai gali būti lyginami su kitų kraštų studentų rezultatais, todėl (gal ir nesąmoningai) norėjo pateikti pozityvesnį savo tautiečių vaizdinį.

kalba. Pagrindinis skirtumas tarp bulgarų ir lietuvių atsakymų, aiškinant identifikaciją su sava tauta, yra tas, kad bulgarų studentų tautiniam tapatumui suvokti svarbi religinė identifikacija, kai tuo tarpu lietuviai studentai nesieja religijos su savo tautiniu tapatumu.

Nurodydami ypatingus bulgarų kultūros bruožus bulgarų studentai teigė, kad juos geriausiai atskleidžia tradicinis maistas ir gėrimai (visų pirma išskyrė rakiją, taip pat kisielių (13)). Kaip specifinius folkloro dalykus minėjo liaudies muziką ir dainas (24 %), šokius (22 %) bei tradicinę aprangą (6 %). Išskirtiniais lietuvių kultūros bruožais lietuvių studentai įvardijo lietuvių liaudies dainas (visų pirma raudas, karo, darbo dainas – 22 %), šokius (12 %), liaudies pasakas (8 %) bei tradicinę aprangą (6 %). Ypatingu lietuvių kultūros bruožu lietuvių studentai nurodė ir meilę krepšiniui (8 %) (14). Taigi tiek bulgarams, tiek lietuviams savos kultūros specifika visų pirma asocijuojasi su tradicinės kultūros atributais. Specifinė čia yra lietuvių nuostata krepšinio atžvilgiu.

Kaip pagrindinį Bulgarijos simbolių daugiausia bulgarų studentų minėjo liūtą (15). Antroje vietoje pagal paminėjimo dažnumą Bulgarijos simboliu buvo rožė / rožės (16), trečioje – Bulgarijos vėliava. Pagrindiniu Lietuvos simboliu lietuvių studentai teigė esant Lietuvos vėliavą (38 %), Vytį (21%) bei krepšinį (8 %). Šiuo atveju vyrauja šalį reprezentuojantys valstybingumo simboliai. Išimtis būtų Bulgarijos siejimas su rožėmis, o Lietuvos (ir vėl) – su krepšiniu.

Svarbiausiu Bulgarijos istoriniu įvykiu bulgarų studentai laiko Bulgarijos išsivadavimą iš turkų 1878 m. (26 %). Nemaža dalis akcentuoja 681 metus – pirmos Bulgarijos valstybės susidarymą (15 %) ar Bulgarijos suvienijimą (14 %) (17). Svarbiausiu Lietuvos istoriniu įvykiu lietuvių studentai laiko 1990 m. kovo 11 d. – Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dieną (31 %) arba 1918 m. vasario 16 d. – Lietuvos valstybės atkūrimo dieną (25 %). Tiesa, didelė dalis respondentų kaip svarbiausią Lietuvos istorinį įvykį nurodė Žalgirio mūšį 1410 m. (25 %) (18).

Atsakydami į klausimą apie savo religinę priklausomybę didesnė dalis bulgarų studentų teigė esantys krikščionys (priklausantys Bulgarijos ortodoksų bažnyčiai). Tiesa, jie pripažino, kad yra pernelyg nepraktikuojantys, cerkvėse apsilankantys tik per didžiąsias metines religines šventes. Tik 9 % bulgarų respondentų save įvardijo kaip apskritai nereliginus, o du respondentai teigė esantys musulmonai. Tai, kad religija Bulgarijoje formaliai populiori, rodo ir atsakymai į klausimą, ar tikras bulgaras turi būti krikščionis ortodoksas; net 67 % respondentų į šį klausimą atsakė teigiamai.

(13) Taip bulgarai vadina specifinį jogurtą (*Kiselo Mlyako*).

(14) Tą patį respondentai teigė 2005 m. atliktos apklausos metu [12, 128].

(15) Liūtas yra susijęs su Bulgarijos herbu. Raudoname herbo skyde vaizduojamas ant užpakalinių kojų stovintis liūtas su istorine Bulgarijos karūna; skydą taip pat prilaiko du liūtai.

(16) Bulgarija pirmąją pasaulyje pagal rožių aliejaus gamybą. Rožių slėnis, esantis prie Kазanlyko miesto, – vienas stambiausių rožių aliejaus gamintojų pasaulyje.

(17) Pasak, E. Krastevos-Blagoevos [8, 92], istorinės žinios suvokiamos kaip esminis elementas formuojantis Bulgarijos nacionaliniam identitetui. Ši nacija neįsivaizduojama be bendros nacionalinės atminties ir bendrų protėvių suvokimo. Bulgarijos istorija suvokiama kaip itin sena ir ji suprantama kaip labiausiai prestižinis tautos atributas [4, 237].

(18) Čia taip pat atsispindi senosios Lietuvos idealizacija: Žalgirio mūšis – tarsi simbolinė paskutinių pagonių kova su kryžiuočiais – krikščionybės platintojais. Kita vertus, respondentų dažną Žalgirio mūšio akcentavimą galėjo sąlygoti ir tai, kad apklausos atlikimo metais plačiai buvo minimas mūšio 600 metų jubiliejus.

Katalikais save laiko 83 % procentai lietuvių respondentų, nereligingais – 13 %. Vienas respondentas teigė esąs pagonis, dar vienas – politeistas. Tiesa, 60 % lietuvių studentų mano, kad religija nėra svarbi jų gyvenime. Į bažnyčią, respondentų teigimu, jie dažniausiai eina tik per didžiąsias krikščionių šventes – Kalėdas ir Velykas. Beje, 58 % lietuvių mano, kad tikras lietuvis turi būti katalikas. Taigi bet kuriuo atveju mažesnė lietuvių respondentų dalis (palyginti su bulgarais) mano, kad religija yra svarbi lietuvių kolektyviniam apatatumui.

Bulgarų studentų taip pat klausta, ar dažnai jie lankosi cerkvėje. Pusė apklaustųjų atsakė, kad kelis kartus per metus, per didžiąsias krikščionių šventes. Tik kelis kartus buvę cerkvėje nurodė 14 % apklaustųjų, niekada – taip pat 14 % respondentų. Kelis kartus per mėnesį į cerkvę teigė einantys 20 % respondentų. Asmeniškai meldžiasi dar mažesnis kiekis jaunų bulgarų, niekada to nedarantys teigė netgi 71 % respondentų. Tik trys bulgarų respondentai teigė, kad meldžiasi kasdien.

Lietuvių studentų taip pat buvo teirautasi, ar dažnai jie lankosi bažnyčioje. Dauguma jų teigė, kad kelis kartus ar kartą per metus, per didžiąsias krikščioniškas šventes (62 %). Asmeniškai niekada nesimeldžia taip pat dauguma lietuvių studentų (net 76%), kasdien meldžiasi tik 4 %.

Atsakydami į klausimyno dalį, parengtą pagal DUREL klausimyną ir skirtą ištirti vidi-
niam religingumui, studentai pademonstravo labai skirtingus požiūrius.

Dievo buvimą kasdieniame gyvenime jaučia 22 % apklaustųjų bulgarų, dar 16 % nėra tuo visai tikri, 14 % teigė, kad tikrai nejaučia. Priešingai, dauguma lietuvių nebuvo tikri, kad jie jaučia Dievo buvimą apskritai.

Atsakydami į klausimą, ar religiniai įsitikinimai veikia jų gyvenimą, studentai bulgarai labai tuo abejojo: jų nuomonės smarkiai ir daugmaž tolygiai išsiskyrė tarp „taip, labai veikia“ ir „ne, visai neveikia“. Skirtingus atsakymus pateikė ir lietuviai.

Į klausimą, ar stengiasi ištraukti religiją į savo gyvenimą, respondentai pateikė labai skirtingus atsakymus, tačiau didesnė bulgarų (44 %) ir lietuvių dalis (50 %) teigė, kad to tikrai nedaro.

Abejones religinėmis krikščionybės dogmomis rodo ir studentų bulgarų atsakymai į klausimus, ar jie tiki reinkarnacija, pomirtiniu gyvenimu, trejybe, telepatija, rojumi, Dievu kaip asmeniu, pirmine nuodėme. Atsakymai „taip“ ir „ne“ daugiausia pasiskirstė tolygiai, išskyrus vyraujančią tarp bulgarų tendenciją netikėti Trejybe bei Dievu kaip asmeniu. Lietuvių studentai linkę labiau netikėti reinkarnacija, rojumi, Dievu kaip asmeniu ir labiau tikėti pomirtiniu gyvenimu bei telepatija.

Religines pažiūras sąlyginai turėjo atskleisti ir tam tikrų dalykų vertinimas. Teirautasi bulgarų studentų nuomonės dėl eutanazijos, abortų, skyrybų, savižudybių, kohabitacijos, nebažnytinės santuokos, gyvenimo be krikšto, laidojimo be bažnytinių apeigų. Iš minėtų dalykų bulgarų studentai negatyviai vertina tik savižudybę. Labiau negatyviai nei pozityviai jie linkę vertinti ir abortus, tačiau požiūris į nebažnytinę santuoką bei skyrybas labai pozityvus. Kitais klausimais studentų nuomonė smarkiai skyrėsi.

Lietuviai minėtus dalykus vertina neutraliai, negatyviau vertina tik savižudybę (52 % apklaustųjų).

Nurodydami tautas, su kuriomis bulgarų kultūra turi daugiausia bendrumų, bulgarų respondentai dažniausiai minėjo makedonus (49 %) (beje, reikia turėti omenyje, kad ne-

mažai bulgarų makedonų apskritai nelaiko atskira tauta, tik bulgarais – tą pabrėžė dažnas respondentas (19)), serbus (47 %) bei rusus (45 %).

Studentams taip pat reikėjo įvardyti, kiek bulgarai yra panašūs į graikus, turkus, rumunus, čigonus ir lietuvius. 20 % bulgarų studentų teigė, kad yra panašūs į graikus ar bent iš dalies panašūs (30 %), 16 % – kad yra panašūs į rumunus ar iš dalies panašūs (30 %), tik 5 % teigė, kad yra panašūs į turkus ar iš dalies panašūs (21 %) (20). Bulgarų panašumą į čigonus pripažino tik du respondentai, 13 % mano, kad iš dalies panašūs, 28 % – visai nepanašūs.

Apibūdindami savo kaimynus bulgarai griežčiau buvo turkams, dažniausiai teigdami, kad turkai yra kvaili, bjaurūs žmonės. Panašiai kalbėjo ir apie graikus. Daug geriau atsiliepė apie kitus kaimynus – serbus ir rumunus. Serbus įvardijo kaip „vakariški žmonės“, mėgstančius ir mokančius pasilinksminti, rumunus – kaip laimingus žmones. Vieną didžiausių etninių mažumų – čigonus – respondentai dažniausiai buvo linkę apibūdinti kaip nešvarius žmones. Domėtasi ir bulgarų požiūriu į rusus. Pasak respondentų, rusai yra tradicijų besilaikantys geri žmonės (21).

Lietuviai dažniausiai nurodė savo kultūros panašumus su latviais (75 %), lenkais (60 %) ir estais (38 %), taip pat rusais (31 %). Vertinant kaimynines tautas skalėje nuo „labai panašūs“ iki „visai nepanašūs“ latviai dažniausiai įvardyti kaip „labai panašūs“ (48 %) ar „panašūs“ (20 %). Atitinkamas kiekis respondentų (48 %) teigė, kad lietuviai „panašūs“ į lenkus, 28 % – „labai panašūs“, 44 % lietuvių studentų teigė, kad lietuviai „panašūs“ į rusus, likusieji atsakymai daugmaž vienodai pasiskirstė tarp „visai nepanašūs“ (22 %) ar „labai panašūs“ (18 %).

(19) Kaip rašo N. Daviesas [3, 152], Senovės Makedonijos istorija prasidėjo ilyrų ir trakų civilizacija. Tiesa, didelė jos dalis buvo helenizuota dar prieš Pilypui Makedoniečiui užkariaujant Graikiją. Romos provincija Makedonija driekėsi ligi Adrijos jūros, ir nuo VI a. ją tirštai apgyvendino čia migravę slavai. Viduramžiais Bulgarijos imperijos sudėtyje atsidūrusi Makedonija buvo Bulgarijos stačiatikių bažnyčios egzarchato dalimi, tai sustiprino vėlesnes Bulgarijos pretenzijas į ją. XIV a. Makedonija pateko į serbų valdžią, paskui – osmanų. Tada plito islamas, o visi stačiatikiai krikščionys buvo laikomi „graikais“, nes buvo pavaldūs Konstantinopolio patriarchui. Per Balkanų karus XX a. pradžioje dėl Makedonijos kovojo Graikija, Bulgarija ir Serbija. Makedonija buvo padalyta į tris dalis. Pietų Makedonija su centru Tesalonikais atiteko Graikijai, Rytinė Makedonija atsidūrė Bulgarijoje, kuri laikė ją „vakarine Bulgarija“, o likusi dalis atiteko serbams (1945 m. ši dalis gavo Jugoslavijos autonominės respublikos statusą; čia prasidėjo ryžtinga kampanija supaprastinti Makedonijos istoriją ir pakeisti visų gyventojų identitetą; slaviškas makedonų dialektas buvo paskelbtas atskira kalba, o senoji bažnytinė slavų kalba imta laikyti „senąja makedonų kalba“; jaunimas buvo auklėjamas „slaviškos Makedonijos“ tradicijų dvasia).

Dėl minėtų priežasčių makedonus bulgarai laiko bulgarais, kalbančiais bulgarų kalbos dialektu, graikai Makedoniją laiko savo dalimi, o makedonai laikosi savitos etninės savimonės. Identifikacija „makedonas“ 1950 m. Bulgarijoje buvo uždrausta.

(20) Bulgarijos kultūra ilgą laiką buvo labai veikiamą rytietiškos osmanų kultūros (visų pirma tai veikė gyvenimo būdą, mentalitetą, virtuvę ir kt.) [6, 273]. Kita vertus, jautimasis bulgaru taip pat buvo pagrįstas skirtinga nuo osmanų kultūra ir gyvenimo būdu [2, 109; 10].

(21) Pažymėtina, kad Bulgarijoje, skirtingai nei daugelyje buvusio komunistinio bloko šalių, rusų ir Rusijos įvaizdis palyginti yra labai pozityvus. Juk Bulgarijos šalies atsiradimą daugiausia lėmė Rusijos karas su Turkija. Nemažai žmonių ilgisi tų laikų, kai Sovietų Sąjunga rėmė satelitines šalis, tarp jų ir Bulgariją, neretai ignoruodami sovietų darytą žalą Bulgarijos kultūrai.

Latvius lietuviai įvardijo kaip draugiškus žmones, panašius į lietuvius (22), estus apibūdino kaip lėtus ir draugiškus žmones (23), lenkai, jų manymu, yra savimylūs ir pasipūtę (24), rusai – girtuokliai, bet draugiški žmonės (25), o vokiečiai – protingi, šalti ir draugiški (26). Taigi tarp lietuvių studentų labiausiai teigiamas iš kaimyninių šalių gyventojų yra latvių įvaizdis, o labiausiai neigiamas – lenkų. Tiek bulgarai, tiek ir lietuviai, nepaisant sovietų okupacijos ir vykdyto lietuvių etnocido, sąlyginai jautė tam tikras simpatijas rusams.

Lietuvius ir bulgarus esant iš dalies panašius nurodė tik 19 % bulgarų respondentų, visai nepanašius – 18 %, neturėjo nuomonės 34 %. Paprašyti nurodyti nors vieną lietuvių savybę, respondentai dažniausiai atsakydavo, kad nieko apie lietuvius nežino. Pasitaikė atsakymų, kad lietuviai yra laimingi, nuobodūs, šalti europiečiai. Tiesa, 45 % respondentų žinojo, kad lietuviai yra krikščionys.

Tik 20 % lietuvių respondentų teigė, kad bulgarai kažkuo panašūs į lietuvius, net 52 % lietuvių studentų mano, kad bulgarai ir lietuviai yra visai nepanašūs. Dauguma lietuvių studentų apie bulgarus visai neturėjo jokios nuomonės. Bulgarų kultūra lietuviams asocijuojasi tik su skaniu maistu. Tiesa, 42 % lietuvių studentų nurodė, kad bulgarai yra krikščionys, lygiai tiek pat nežinojo bulgarų religinės priklausomybės. Nemažai respondentų spėjo, kad bulgarai yra musulmonai arba dar kokios kitos religijos atstovai (nei krikščionys, nei musulmonai).

Nurodydami populiariausias bulgarų šventes bulgarų studentai minėjo Kalėdas (15 %), Velykas (14 %) ir *Kukeri* šventę (17 %) (27). Tiesa, atskirai klausinėjami apie jų švenčiamas šventes pateikė šiek tiek kitokius duomenis. Bene populiariausios ir tikrai švenčiamos yra bulgarų valstybingumui ypač svarbios šventės: Bulgarijos išsilaisvinimo diena (iš turkų valdžios 1878 m. – kovo 3 d.), Bulgarijos nepriklausomybės diena (iš turkų Osmanų imperijos – rugsėjo 22 d.) bei Bulgarijos suvienijimo diena (1885 m. buvo suvienytos dvi turkų administraciniu požiūriu padalytos Bulgarijos dalys – Bulgarija ir Rytų Rumelija (su sostine Plovdivu) – rugsėjo 6 d.) (28). Jas švenčia dauguma respondentų.

Toliau tarp bulgarų studentų populiarios šios šventės: Kalėdų išvakarės (dažniausiai nurodytos atliekamos apeigos – vakarienė su šeima, dovanos, eglutės puošimas), Velykos (dažniausiai nurodytos apeigos – kiaušinių dažymas, jų dovanojimas, mušimas, valgymas), Naujieji metai (dažniausiai nurodytas linksminimasis su draugais), *Baba Marta* (kovo 1 d., dažniausiai nurodytos apeigos – Martenitsos (29) darymas, jos dovanojimas,

(22) Atitinkamai draugiškais ir panašiais į lietuvius latviai respondentų buvo apibūdinami ir ankstesniame tyrime [11].

(23) Ankstesniame tyrime dažniau buvo pabrėžiamas estų pasipūtumas bei šaltumas [11].

(24) Panašiai lenkai buvo apibūdinami ir ankstesniame tyrime [11].

(25) Panašiai rusai buvo apibūdinami ir ankstesniame tyrime [11].

(26) Ankstesniame tyrime dažniau buvo kalbama apie vokiečių tvarkingumą, jų nacionalistines pažiūras, darbštumą, šaltumą [11].

(27) Apie šios šventės panašumą į senąsias lietuvių tradicijas rašė dar Jonas Basanavičius. Šventės metu dėvimas kaukes – *kukeri* – galima gretinti su lietuvių kaukais [1].

(28) 1878 m. ne visa Bulgarija buvo išlaisvinta iš Osmanų imperijos. Rytų Rumelija (su sostine Plovdivu) Berlyno kongreso nutarimu buvo palikta valdyti sultono kalifatui. Trakija ir Makedonija liko priklausomos Osmanų imperijai. Rytų Rumelija galutinai prijungta prie Bulgarijos 1885 m.

(29) Martenitsa – tai nedideli papuošalai iš baltos ir raudonos spalvos vilnonių siūlų: simbolinės lėlytės Pižo (simbolizuojanti vyrišką pradą, baltos spalvos) ir Penda (simbolizuojanti moterišką pradą, raudonos spalvos). Šventė susijusi su arčiau pavasariu, išpopuliarinta formuojant modernų, nacionalinį bulgarų unikalumą.

nešiojimas), Jurginės (*Gergyovden*, gegužės 6 d.; dažniausiai nurodytas ritualas – ėriuko kepimas, taip pat gausus valgymas), Šv. Mikalojaus diena (*Niculden*, gruodžio 6 d.; dažniausiai nurodytas ritualas – žuvies kepimas), Šv. Kirilo ir Metodijaus diena (gegužės 24 d., respondentai teigė, kad ši šventė buvo privaloma mokyklose) (30). Nors studentai *Kukeri* šventę minėjo tarp populiariausių šalies švenčių, realiai ją švenčia tik maždaug trečdalis bulgarų respondentų.

Į cerkvę dažniausiai Bulgarijoje einama tik per Velykas (maždaug pusė respondentų) ir Jurgines (maždaug trečdalis respondentų). Švenčiantys Verbų sekmadienį (maždaug trečdalis visų respondentų) tą dieną taip pat eina į cerkvę. Per Kalėdas bažnyčioje apsilanko tik maždaug šeštadalis visų bulgarų respondentų.

Populiariausiomis lietuvių šventėmis lietuviai studentai nurodė Kalėdas (58 %), Velykas (42 %), Jonines (31 %) ir Naujuosius metus (23 %). Žymėdami pateiktame sąraše savo švenčiamas šventes studentai lietuviai nurodė, kad populiariausios yra Kūčios, Kalėdos (94 %; kaip pagrindinį ritualą nurodė Kūčių vakarienę su šeima, eglutės puošimą, per Kalėdas – dovanėles), Naujųjų metų sutiktuvės (94 %; pagrindinė veikla – vakarėliai su draugais), Velykos (90 %; pagrindinis akcentas – dažyti kiaušiniai), Motinos diena (90 %; sveikinamos mamos, joms dažniausiai dovanojamos gėlės), Vėlinės (83 %; pagrindinis ritualas – kapų lankymas), Tėvo diena (69 %; sveikinami tėvai), Joninės (58 %; linksminama gamtoje, kūrenami laužai).

Valstybinės šventės lietuviams kur kas mažiau svarbios nei bulgarų studentams. Iš valstybinių dienų studentams svarbiausia yra Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo diena – kovo 11-oji, mažiausiai reikšminga – Valstybės diena (liepos 6 d.). Į bažnyčią Lietuvoje dažniausiai einama per Velykas (64 %), Kūčių vakarą (50 %) arba per Kalėdas (46 %).

IŠVADOS

Atliktas žvalgomasis tyrimas (31) leidžia preliminariai teigti, kad sąlyginai panašios istorinės aplinkybės Bulgarijoje ir Lietuvoje formuoja ir panašius kolektyvinį identitetą lemiančius veiksnius. Tiek bulgarai, tiek lietuviai didelę reikšmę teikia savo tautos gyvenamai teritorijai, kalbai, kilmei.

Tyrimo metu išaiškėjo ir kai kurie bulgarų bei lietuvių kolektyvinio identiteto skirtumai:

- Religinis identitetas kaip sudedamoji tautinio tapatumo dalis net ir šių laikų kolektyviniam bulgarų tapatumui yra daug svarbesnis negu lietuvių kolektyviniam tapatumui. Nepaisant to, tiek bulgarų, tiek lietuvių tikras religingumas nėra didelis. Apklausa rodo, kad lietuvių studentai dar mažiau religingi negu bulgarų studentai.
- Istorinė atmintis daro labai didelį poveikį tiek vienos, tiek kitos šalies respondentų tapatumui, tačiau Bulgarijoje daug labiau domimasi savo istorija ir iš tikrųjų švenčiamos šalies valstybingumui svarbios dienos. Svarbiausiais istoriniais įvykiais abiejų šalių studentai laiko datas, susijusias su šalies valstybingumu.

(30) Ši diena švenčiama ir kaip Bulgarijos abėcėlės ir kultūros diena. Šventieji broliai Kirilas (Konstantinas) ir Metodijus yra žinomi kaip slaviškos abėcėlės autoriai. Kirilas sukūrė senąjį bažnytinį slavišką raštą – glagolicą, vėliau – kiriliką, kuri iki šiol vartojama Rusijoje, Bulgarijoje, Serbijoje, Baltarusijoje, Ukrainoje, taip pat rusų ir graikų stačiatikių bažnyčiose.

(31) Tyrimas atliktas pagal dvišalę sutartį tarp Lietuvos ir Bulgarijos mokslų akademijų. Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. KEL-187/2010).

- Nors tradiciniais skiriamaisiais kultūros bruožais tiek lietuviai, tiek bulgarai laiko tradicinės kultūros dalykus, kalbą, gana nemaža reikšmė lietuvių kolektyviniame identitete teikiama krepšiniui.

- Tiek bulgarai, tiek lietuviai suvokia savo panašumus su jiems gretimo regiono kultūromis, jų atstovais. Tiesa, lietuviai daug palankiau apibūdina kaimyninių šalių gyventojus nei bulgarai. Bulgarai itin nepalankiai žiūri į tautas, su kuriomis kažkada (iš dalies ir dabar) konfliktavo (į graikus ir ypač turkus). Šiuo požiūriu lietuviai kaimyninėms tautoms daug atlaidesni.

- Nors tiek Bulgarija, tiek Lietuva yra Europos Sąjungos valstybės, atliktas tyrimas rodo, kad nei lietuvių, nei bulgarų studentai vieni apie kitų kultūrą praktiškai nieko nežino.

Gauta 2011 11 21

Priimta 2011 12 28

Literatūra

- [1] BASANAVIČIUS, Jonas. Trakų ir lietuvių mitologijos studijos. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Vaga, 1970, p. 358–391.
- [2] DASKALOV, Rumen. *Meždu Iztoka i Zapada. Balgarski kulturni dilemi*. Sofia: Lik., 1998.
- [3] DAVIES, Norman. *Europos istorija*. Vilnius: Vaga, 2008.
- [4] DITCHEV, Ivaylo. The Eros of Identity. Balkan as Metaphor. *Between Globalization and Fragmentation*. Cambridge, Mass: MIT Press, 2002, p. 235–251.
- [5] ELCHINOVA, Magdalena. Bulgaria's Way to Europe: Some Aspects of Identity Construction among Bulgarians Studnts today. *Ethnologia Balkanica*, 2004, vol. 8, p. 35–55.
- [6] GENČEV, Nikolaj. *Balgarskata kultura XV–XIX v.* Sofia: Sofia University, 1988.
- [7] KOENING, Harold G.; MEADOR, Keith G.; PARKERSON, Georg R. Religion Index for Psychiatric Research: A 5-item measure for Use in Health Outcome Studies. *American Journal of Psychiatry*, 1997, vol. 154, p. 885–886.
- [8] KRASTEVA-BLAGOEVA, Evgenija. Who Are We? Types of Collective Identities in Contemporary Bulgaria. *Etnologia Balkanica*, 2003, vol. 7, p. 89–105.
- [9] POPOV, Vesselin. Bulgarian Gypsies. *The Ethnic Situation in Bulgaria*. Sofia: Club'90 Publishers, 1993, p. 17–26.
- [10] ROTH, Klaus. Coming to Terms with the Past? The Ottoman Legacy in Southeast Europe. *Mediterranean Ethnological Summer School*, 1999, vol. 3, p. 219–235.
- [11] SENVAITYTĖ, Dalia. Lietuvių etniniai stereotipai: tautybės studentų akimis. *Tiltai*, 2004, Nr. 4, p. 123–129.
- [12] SENVAITYTĖ, Dalia. *Etninės kultūros tradicijų tęstinumas ir iššūkiai šiuolaikinėje visuomenėje*. Klaipėda, 2009, p. 123–130.

DALIA SENVAITYTĖ

Traits of collective identity of Bulgarians and Lithuanians: comparative analysis of students' standpoint

Summary

The essential reasons that determined specific particularities of the collective Bulgarian and Lithuanian identity are reflected also in the national identity of contemporary Bulgarian and Lithuanian students.

Data of a comparative pilot qualitative research (concentrated on the collective identity) carried out among Bulgarian and Lithuanian students in 2010 show some substantial similarities of constructing collective identities and their actual expressions. The same Bulgarians and Lithuanians stress the importance of their homeland, language and ethnic origin to their national identities. However, some significant differences were also observed.

The main distinction is the place of religion in the construction of national identities of modern students. Religion is a very important factor in national identity construction for contemporary Bulgarians and is practically insignificant for Lithuanians. Nevertheless, real religiosity is intense neither in Bulgaria nor in Lithuania. Religion in Bulgaria is first of all understood as an important element of collective identity.

The results of the research also show that, despite the importance of common national history in the national identity construction processes in Bulgaria and Lithuania, Lithuanian students actually give less importance to the country's main historical events as compared with Bulgarian students. The majority of Bulgarians students actually commemorate their historical events (national days), whereas only the minority of Lithuanian students do so.

Both Bulgarians and Lithuanians believe that their language and folk culture elements represent their culture best; also, Lithuanians strongly amplify the role of basketball in their collective Lithuanian identity.

Bulgarian and Lithuanian students perceive the similarity of their culture to the culture of their neighbouring countries. However, Lithuanian students as compared with their Bulgarian matches rank all their neighbours much more positively regardless of the historical relations with them. Bulgarians' stereotypes concerning Turks and Greeks are very negative.

The data of the research have also shown that, although both countries are in Europe and have historical parallels, both Bulgarian and Lithuanian students know very little about each other's countries and culture.

Key words: Bulgarians, collective identity, Lithuanians, religiosity